

SOCIALISM

Tid efter annan sägs det att saken är avgjord, att de riktigt stora meningsmotsättningarna om hur samhället bör organiseras har försvunnit, att ideologierna, kort sagt, är döda. Men tid efter annan har tanken om ideologiernas död kommit på skam. Knappt hade Tjingsten på 1950- och 60-talen lanserat tanken att ideologierna var döda, att vi nu levde i en ideologisk idyll, så antändes en kritisk diskussion om samhällets grundritning bland ungdomar och arbetare i hela västvärlden. På 1980- och 90-talen har tankar om "historiens slut" och politikens "enda väg" gjort sig breda.

Men samtidigt tycks den kritiska ideologiska diskussionen bara växa i styrka: på senare år har högerextrema rörelser – med tankegods som ibland går att knyta till mellankrigstidens fascism – gjort sig gällande. Den feministiska traditionen har på senare tid exploderat i kritiska analyser av grundläggande strukturer i våra samhällens sätt att fungera. En helt ny sorts internationella rörelser som kritiserar världsekonomin har just sett historiens ljus. Mycket tack vare Internet har globala kritiska opinioner kunnat organisera sina analyser och aktioner mot ett globalt system: kapitalismen. Och i många länder går en politisk ideologi som vänder upp och ned på människans förhållande till djuren hand i hand med spektakulära politiska aktioner.

Varför utropas då med jämna mellanrum ideologiernas död? Ja, kanske är det segrarna som talar! Kanske har de grupper som har mest anledning att vara nöjda med hur samhället för närvarande är organiserat något att vinna på att saken skulle vara ur världen, att det inte längre finns någonting att bråka om. Att alla, även motståndarna, nu insett att just det här sättet att

ha det på i samhället är det bästa. Retorik alltså, till förmån för de egna åsikterna, som för tillfället råkar vara dominerande.

Kanske är tesen om ideologiernas död också en sorts besvärjelse, som bär på minnet av fruktansvärda händelser? Politiska ideologier är ju på intet sätt några oskyldiga saker. De har eldat på mardrömslika krig. De har motiverat mord på miljoner och miljoner människor. De har, sedan de för ett par århundraden sedan, klev in på scenen som distinkta tankesystem i konflikt med varandra sannolikt orsakat de allra mest fruktansvärda katastrofer som människan varit ansvarig för, någonsin. Så kanske är osanningen att ideologierna är döda möjlig att tolka som en vädjan om att vi ska vara nöjda med vad vi har, eftersom de stora förändringsförsöken har en tendens att orsaka förintelse och död?

Hur som helst växer intresset för politiska ideologier hos ungdomar, fackföreningar och hos folk i allmänhet. Och ett allt större intresse för ideologiska frågor är naturligtvis bara att applådera. För hur skulle vi annars ha det med våra liv, våra samhällen, ja vår historia? Naturligtvis måste vi medborgare tänka så skarpt vi bara kan på hur vi vill och kan ha det. För att sedan bryta våra tankar mot historisk erfarenhet. Alternativet vore ju att kastas fram och åter på den historiska slumpens vågor, eller att helt enkelt hamna i händerna på dem som har modet och kraften att påstå att det är deras idéer som ska präglade det framtida samhällets organisation.

Avsikten med Bildas bokserie om politiska ideologier är därför inte att på något enkelt sätt döma i ideologiska frågor. De olika politiska ideologierna ska behandlas med respekt, med

siktet inställt på att vaska fram det klokaste de har att säga oss just nu i början av 2000-talet.

En mängd ismer strider om våra själar och därmed om hur våra samhällen bör vara organiserade. Men våra själar består också till stora delar redan från början av politiska ideologier. Våra tankeredskap – ja vi själva! – är resultaten av århundraden av strider mellan ismerna.

Våra politiska synsätt har nämligen en tendens att bli en del av vår identitet. Socialister värjer sig med hetta mot att bli kallade liberaler eller konservativa och tvärtom. Men knackar man lite på orden och ser vad som döljer sig under dem så framträder en mer komplex bild: Människors politiska uppfattningar är för det mesta *blandningar* av attityder och argument från *olika* politiska ideologier. Envetna socialister är ändå på stora samhällsområden i grund och botten anhängare av liberal valfrihet och riksdagens allra tuffaste liberaler är ändå i själ och hjärta övertygade om att planhushållning är det enda rätta på många områden, till exempel när det gäller det allra viktigaste, det som betingar allt det andra i samhället, som produktion av lagar och rättskipning.

Om man laddar ur sig sina mest spontana känsloreaktioner på olika ideologier är det enkelt att se att nästan alla har någonting vettigt att komma med, ja att vi själva, utan att kanske närmare tänka på det, faktiskt redan har tagit till oss idéer också från de ideologier som vid första påseendet tycks oss mest främmande. Tycker du att kvinnor ska behandlas lika väl som män? Att de viktiga besluten ska fattas kollektivt och demokratiskt? Att det är orätt att plåga djur? Att man bör vara försiktig snarare än att vidta drastiska samhällsförändringar vars konsekvenser man inte riktigt kan överblicka? Att det är riktigt att i första hand främja just det egna landet? Att det är rimligt att varje människa får bestämma över sådant som bara berör henne själv? Ja i så fall svävar skärvor av en mängd ismer omkring i ditt medvetande. I något avseende är du både feminist, socialist, djurrättsförespråkare, konservativ, nationalist och liberal.

Naturligtvis är ambitionen med bokserien Bildas Ismer också att belysa de olika ideologierna i ett kritiskt ljus. Att avlocka dem deras motsägelser, deras svaga punkter, deras tveksamma värderingar och falska antaganden om hur verkligheten ser ut. Men också här är tonen tänkt att vara prövande, eftertänksam. Den som skrivit boken ska inte dömande tala om för läsaren vad det är för fel på en viss ideologi, snarare prövande lägga fram sitt förslag till kritik i en anda av dialog med läsaren, som själv drar egna slutsatser på samma sätt som den som skrivit.

Den enklare typen av ofta aggressiv propaganda som genomströmmar mycket av politiken så som den framskymtar i massmedierna är främmande för bokserien. I en tid då massmediekoncentrationen ger stor opinionsmässig makt åt de stora tidningshusens tvärsäkra ledaravdelningar kanske det folkliga motdraget består i att helt enkelt småle åt all tvärsäkerhet när det gäller svåra frågor. Allra gladast skulle vi bli om bokserien om politiska ideologier blev en liten del av en jättelik folkhögskola som alltmer fjärmade folket från alla auktoriteter till förmån för ett uppfinningsrikt eget tänkande.

Kanske finns det skäl att tro att vi lever i en epok som går en tid av ökad saklighet till mötes. Sannolikt har Sovjetunionens fall och det kalla krigets slut befriat den ideologiska diskussionen från en rad låsningar. Där det tidigare på var och en fanns ett starkt gruppptryck att ta ”rätt” ställning till någon ism, är det idag istället möjligt att vara mer sakligt prövande, att inte så snart fördöma eller hylla. Kanske kan vi idag för första gången på länge ta oss tid att ordenligt tänka efter innan vi vet vad vi tycker. Därmed har vi också chansen att bli inte så lite överraskade över vad vi kommer fram till att vi tycker, egentligen.

Det är i alla fall en av tankarna bakom Bildas Ismer. Ingenting är längre självklart. Låt oss tänka efter.

Avsikten med frågorna som följer är att ge både studiecirkel och enskilda läsare hjälp med detta.

Kapitel 1: Ägandet av produktionsmedlen

1. Hur ser författaren på frågan om ägandets innebörd? Hur skiljer sig hans synsätt från den gängse föreställningen? Vad tycker ni talar för och emot att se ägandet på detta sätt? Finns det någon stor fördel med det ur socialistiskt perspektiv?
2. Granska argumenten för socialistiskt ägande! Är de hållbara? Under vilka omständigheter är de giltiga? Vilka argument finner ni starkast?
3. Vilken form av socialistiskt ägande är mest önskvärd? Jämför idéer om att staten bör äga med idéer om lokalt och decentraliserat ägande!
4. Hur kan ägandet ändras på global nivå? Hur skulle exempelvis den demokratiska kontrollen över multinationella företag kunna stärkas?
5. Väg samman argumenten för och emot socialistiskt ägande. Vilken slutsats kommer ni till?

Kapitel 2: Plan eller marknad

1. Diskutera skillnaden mellan marknads ekonomi och politiskt kontrollerad ekonomi! Varför menar författaren att det inte alltid finns någon tydlig gräns?
2. Diskutera vad en helt fri marknadsekonomi skulle innebära. Hur skulle ett samhälle präglad av en sådan se ut?
3. Granska argumenten för och emot en politisk kontroll av ekonomin. Vad tycker ni talar för och emot?
4. Analysera fångens-dilemma-argumentet! Hur tungt vägande tycker ni att det är? Försök att konstruera fler situationer där argumentet skulle vara tillämpligt!
5. Finns det situationer när det vore bra att avreglera och släppa marknaden fri? Vilka i så fall? Kan ni ge några exempel på avregleringar i det samtida Sverige som varit lyckade respektive misslyckade ur ett socialistiskt perspektiv?

Kapitel 3: Jämlikhet

1. Vilka olika idéer finns om jämlikhet? Vad kan fördelas jämlikt? Till vem? Jämför olika idéer med varandra? Vilken form av jämlikhet anser ni vara mest angelägen?
2. Diskutera den liberala idén om jämlika möjligheter! Är det målet tillräckligt?
3. Granska argumenten för och emot jämlikhet! När finns skäl för ökad jämlikhet enligt er mening? Bör vi i vissa situationer acceptera ojämlikheter? När i så fall?
4. Vari består den nyliberala kritiken mot jämlikhetsidén? Hur ställer ni er till den nyliberala positionen?
5. Diskutera John Roemers analys av vilka metoder som är mest lämpade för att uppnå jämlikhet! Håller ni med eller har ni invändningar?

Kapitel 4: Demokrati

1. Författaren argumenterar för att demokrati är ett överordnat socialistiskt mål – granska och värdera argumenten för detta synsätt! Instämmer ni?
2. Två idériktningar som befinner sig i motsättning till idén om en demokratiskt kontrollerad statsapparat är anarkism och expertstyre. Vad är skillnaden mellan dessa två riktningar? Finns det enligt er mening några bra argument som talar för sådana lösningar? Vilka i så fall?
3. Granska författarens argument för demokrati! Är de övertygande?
4. Är det möjligt att uppnå det klassiska demokratiidealet att folket styr? Om inte, vad är realistiskt och vad är önskvärt?
5. Hur kan demokratin stärkas i en allt mer globaliserad värld? Diskutera olika konkreta förslag!

Kapitel 5: Socialismen och marxismen

1. Vilka element i marxismen tycker ni är mest

- vitala och har störst giltighet för dagens samhälle?
2. Författaren kritiserar den marxistiska exploateringsteorin (också kallad utsugningsteorin). Håller ni med? Diskutera för och emot!
  3. Jämför de socialistiska idéerna med de marxistiska. Går det att vara socialist utan att vara marxist? Går det att vara marxist utan att vara socialist?

Kapitel 6: Socialismen och kvinnans frigörelse

1. Jämför klassmotsättningar med motsättningar mellan könen! Författaren hävdar att det inte finns något rimligt svar på vilken motsättning som skär djupast i samhället. Hur ställer ni er till den ståndpunkten?
2. Jämför socialisters och feministers politiska mål! Vilka skillnader och likheter finner ni?
3. Feminister ställer ofta krav på människors privata handlingar, exempelvis i hemmet. Borde socialister också ställa krav på människors privatmoral? I första hand vilka i så fall?

Kapitel 7. Socialism för 2000-talet

1. Vilka sambanden ser ni mellan frågor som gäller ägande, plan – marknad, jämlikhet och demokrati?
2. Diskutera förslaget till socialistiskt program! Är de socialistiska ambitionerna rimliga? Är förslaget för försiktigt? Eller kanske alltför långtgående?

3. Vilka är möjligheter finns det att uppnå socialistiska framgångar i Sverige? Hur tycker ni att den politik som bedrivs av vänsterinriktade partier idag borde förändras?

Kapitel 8: Var befinner sig socialismen i Sverige?

1. Författaren kritiserar olika socialistiska utgångspunkter i dagens Sverige. Hur ställer ni er till de olika sätt att se på socialism som redovisas?
2. Är det möjligt att bedriva en antikapitalistisk politik utan att den blir socialistisk? Vad skulle en sådan position innebära?
3. Björn Elmbrant kritiserar hyperkapitalismen. Är det ett fruktbart begrepp enligt er mening? Är det möjligt att vara motståndare till hyperkapitalism utan att vara motståndare till kapitalism? Vad skulle en sådan position innebära?

Appendix: Historien om socialismen

1. Jämför anarkisters och socialisters skilda utgångspunkter! Exempelvis utifrån motsättningen mellan Marx och Bakunin. Vilka skillnader finner ni viktigast?
2. Lassalle har kallats den första statssocialisten. I kapitlet kritiseras det epitetet. Hur ska idén om statssocialism förstås? Jämför olika tolkningar!
3. Vad har Sovjetkommunismens död betytt för socialismens möjligheter? Har socialismen för alltid blivit nedsvärtad eller finns det enligt er mening en ny öppning för demokratisk socialism?

Får kopieras fritt.

Manus Mats Wingborg och Tomas Lappalainen
 Bilda Förlag, Box 42053, 126 13 Stockholm
 Tel. 08-709 04 00
 kundtjanst@bildaforlag.se
 www.bildaforlag.se

©2001 Bilda Förlag

ISBN 91-574-7441-9

BILDA FÖRLAG